

РЕКОМЕНДАЦІЇ
Круглого столу
«ВИЩА ОСВІТА В ПЛАНІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ»
(18 серпня 2022 р., online&offline)

За результатами обговорення проблем розвитку вищої освіти України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення та проекту Плану відновлення України вироблено відповідні рекомендації, засновані, зокрема, на досвіді та кращих практиках університетів, результатах проектів Програми ЄС Еразмус+, експертизі дослідників Інституту вищої освіти НАПН України та Національних експертів з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+.

(1) Наукове обґрунтування низки положень проекту Плану відновлення України (напрямок «Освіта і наука») представлено в публікаціях дослідників Інституту, оприлюднених на сайті Інституту та в журналі «Університети і лідерство», а також в публікаціях і презентаціях Національних експертів, доступних на сайті НЕО в Україні.

(2) Заклади вищої освіти, наукові установи мають скористатися новими можливостями для України Програми ЄС Еразмус+, що відкривають додаткові перспективи для реформ у вищій освіті та її післявоєнного відновлення, адже міжнародні проекти важливі для розвитку інфраструктури та кадрового потенціалу закладів вищої освіти України в умовах євроінтеграції та воєнного стану і післявоєнного відновлення, для визначення шляхів подолання сучасних викликів і руху до Європейської перспективи.

(3) Розробити і затвердити на державному рівні окремий конкретизований План відновлення сфери вищої освіти України на основі положень і показників загальнодержавного Плану відновлення України за напрямом «Освіта і наука». Методологічною основою Плану відновлення сфери вищої освіти України мають стати положення міжнародних і національних стандартних економічних і соціальних статистичних класифікацій в частині сфери вищої освіти (Statistical Classification of Economic Activities in The European Community (NACE REV. 2); Statistical Classification of Products by Activity in The European Union, version 2.1).

(4) Доопрацювати проект Плану відновлення (оновити Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки) та розробити План відновлення сфери вищої освіти України, урахувавши підсумковий документ третьої Всесвітньої конференції з вищої освіти ООН (WYEC 2022) (18-20 травня 2022 р., Барселона, Іспанія) – Дорожню карту «Beyond Limits: New Ways to Reinvent Higher Education», де викладені ключові принципи та переходи до переорієнтації вищої освіти у наступному десятилітті та до 2050 р.

(5) Планувати оптимізацію мережі закладів вищої освіти необхідно з урахуванням прогнозу щодо динаміки зменшення чисельності студентів у 2022-2032 рр. (у 1,5 – 2,0 рази до 2032 р., до близько 600 тис) на основі аналізу динаміки чисельності студентів у ЗВО України за 2005-2020 рр., чисельності учнів у розрізі закладів загальної середньої освіти у 2020 р., чисельності учнів закладів загальної середньої освіти, що виїхали 2022 р. за межі України. В умовах зменшення кількості ЗВО України на рівні темпів 2005-2020 рр. (35 % за 15 років) чисельність студентів у середньому на один ЗВО може скласти у 2032 р: у коледжах, технікумах, училищах – 380-400 студентів; в університетах, академіях, інститутах – 3380-3400 студентів. Прогнозоване зменшення кількості студентів у середньому на один ЗВО об'єктивно обумовить зниження якості послуг у сфері вищої освіти, ефективності освітньої та наукової діяльності, економічної ефективності виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти та послуг щодо досліджень та розробок і, в кінцевому рахунку, до неефективного використання коштів державного бюджету.

(6) Інституційно формалізувати місце Плану відновлення України серед інших державних інститутів (відповідний Закон України, Указ Президента України, Постанова Кабінету Міністрів України), нормативно-правових актів, взаємозв'язку з Бюджетним, Господарським, Податковим кодексами України, законами України «Про Державний бюджет», «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб», «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», «Про публічні закупівлі», «Про освіту», «Про вищу освіту» та ін. Оптимальним шляхом інституціоналізації Плану відновлення України може бути затвердження Державної цільової програми «План відновлення України».

(7) Показники приведення мережі ЗВО України у відповідність післявоєнним потребам України та її регіонів з урахуванням наслідків війни з росією, змін у чисельності населення, релокації підприємств і бізнесів різних сфер економіки та з метою створення умов для підвищення показників якості та ефективності освітньої діяльності мають формуватися з урахуванням інституційно встановлених мінімальних показників чисельності здобувачів вищої освіти для різних типів закладів вищої освіти.

(8) З метою впровадження у сферу вищої освіти України положень корпоратизації та розширення фінансової автономії ЗВО передбачити у відповідних нормативно-правових актах можливість ЗВО здійснювати економічну діяльність за визначенням юридичного власника (засновника) ЗВО в одній із організаційно-правових форм (статусів) (нефінансова корпорація сектору нефінансових корпорацій; некомерційна організація з ринковим виробництвом сектору нефінансових корпорацій; бюджетна організація сектору державного управління (перш за все військові ЗВО); некомерційна організація з ринковим виробництвом сектору державного управління; некомерційна організація з неринковим виробництвом сектору державного управління; некомерційна організація з неринковим виробництвом, яка контролюється державою сектору державного управління; некомерційна організація з неринковим виробництвом, які обслуговують домашні господарства сектору некомерційних організацій; некомерційна організація з ринковим виробництвом, які обслуговують домашні господарства сектору некомерційних організацій).

(9) Створити верифіковану статистичну інформацію щодо діяльності сфери вищої освіти України як однієї з основ для прийняття обґрунтованих заходів щодо поліпшення показників ефективності діяльності ЗВО.

(10) Переглянути формулу розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти з урахуванням поточної ситуації та посилення євроінтеграційних показників.

(11) Упорядкувати структуру управління вищою освітою – МОН України як центральний орган виконавчої влади, що виконує функції головного органу формування і забезпечення реалізації державної політики у сфері вищої освіти, але не є «уповноваженим органом» стосовно закладів вищої освіти, інші центральні органи виконавчої влади та державні органи можуть брати участь у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики, але не є (крім МО, МВС) «уповноваженими органами» стосовно закладів вищої освіти і не мають їх у підпорядкуванні; визначити роль і повноваження у сфері управління закладами вищої освіти Наглядових рад як повноцінних представників засновника в системі управління закладами вищої освіти.

(12) Забезпечити інституційну автономію та відповідний статус закладів вищої освіти (причому військові заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання залишаються бюджетними установами) – державні та комунальні заклади вищої освіти трансформуються у типові для країн ЄС публічні інституції (public institutions), що передбачає: право бути повноправними власниками майна і коштів, отриманих за рахунок власних надходжень; можливість отримання в управління чи

розпорядження державного, комунального та приватного майна і коштів; можливість отримання державного/регіонального фінансування за результатами діяльності, а також за виконання державного/регіонального замовлення, цільових програм і проєктів, тощо; збереження наявних норм щодо оподаткування та ін.

(13) Модернізація мережі публічних закладів вищої освіти має відбуватися на основі: фінансової спроможності закладів вищої освіти; здатності закладів вищої освіти забезпечити якість освіти; здатності мережі закладів вищої освіти забезпечити потреби як держави у цілому, так і регіонів у фахівцях; територіальної доступності вищої освіти для потенційних здобувачів. Мережа може складатися із закладів різних типів, що мають різні місії, і для яких існують відмінності законодавчого регулювання (дослідницькі університети, університети прикладних наук або технологічні університети, коледжі).

(14) Удосконалити норми законодавства, що стосуються фінансування вищої освіти, адже наразі некоректно змішують дві різні моделі – фінансування за результатами діяльності та фінансування державного/регіонального замовлення. Держзамовлення може зберігатися для спеціальностей, у межах яких здійснюється підготовка фахівців для конкретної професійної діяльності (професійні кваліфікації) (для «регульованих» професій), забезпечення випускників робочими місцями та їх обов'язок відпрацювати певний час за здобутою професією.

(15) Гармонізувати національне законодавство щодо системи забезпечення якості вищої освіти (ст. 16 Закону України «Про вищу освіту») відповідно до ESG-2015 з орієнтацією на результати, а не на формальні показники, документи і процедури, з урахуванням досвіду розвитку систем забезпечення якості в країнах ЄС після 2015 р. та прогнозів на майбутнє (інтеграція с аналогічними системами інших регіонів (США, Канада, Японія, Австралія тощо), забезпечення соціальної інклюзії; цифровізація, розвиток коротких програм для мікрокваліфікацій тощо).

(16) Удосконалити вітчизняне нормативно-правове забезпечення функціонування системи забезпечення якості вищої освіти з метою сприяння збільшенню кількості освітніх програм, акредитованих агенціями країн ЄС, створення міжнародних закладів вищої освіти (з ліцензіями інших країн).

(17) Сприяння закладам вищої освіти щодо створення англомовних освітніх програм як інструменту залучення іноземних здобувачів вищої освіти та розвитку міжнародної академічної мобільності, зокрема через урахування відповідного показника в формулі розподілу державного фінансування.

(18) Модернізувати мережу закладів вищої освіти в контексті створення потужних регіональних освітньо-наукових центрів, запобігаючи дублюванню освітніх програм. Наразі в Україні функціонує велика кількість багатогалузевих (76, або 43 %) і дуже багатогалузевих (47, 27 %) державних закладів вищої освіти, що, знаходячись в одному місті, дублюють (до 100 %) підготовку, особливо це стосується популярних спеціальностей соціогуманітарної сфери.

(19) Модернізація мережі може відбуватися за різними моделями, залежно від розмірів закладів вищої освіти: вертикальні та горизонтальні об'єднання/злиття: вертикальні об'єднання/злиття (vertical mergers) – це процеси, в яких більші за розміром заклади вищої освіти поглинають менші заклади; горизонтальні об'єднання / злиття (horizontal mergers) – це процеси, при яких об'єднуються співвідносні за різними параметрами заклади і на виході створюється новий заклад вищої освіти. Варто використати досвід країни ЄС, які за останні 20 років зреалізували понад 130 кейсів з оптимізації мережі закладів вищої освіти.